

Francisco Sierra Caballero • Juan Antonio García Galindo
Murilo César Ramos • Nelia R. Del Bianco
(Orgs)

Políticas de Comunicação e da Cultura: contribuições acadêmicas e intervenção social

V Colóquio Brasil – Espanha de Ciências da Comunicação

© Francisco Sierra Caballero, Juan Antonio García Galindo, Murilo César Ramos,
Nelia R. Del Bianco (orgs.)

Direção Editorial
Osvando J. de Moraes

Presidente: Raquel Paiva (UFRJ)

Conselho Editorial - Intercom
Afonso de Albuquerque (UFF)

Alex Primo (UFRS)
Alexandre Barbalho (UFCE)
Ana Silvia Davi Lopes Médola (UNESP)
Christa Berger (UNISINOS)
Cicilia M. Krohling Peruzzo (UMESP)
Erick Felinto (UERJ)
Etienne Samain (UNICAMP)
Giovandro Ferreira (UFBA)
José Manuel Rebelo (ISCTE, Lisboa)
Jeronimo C. S. Braga (PUC-RS)
José Marques de Melo (UMESP)

Capa e Editoração Eletrônica
Rafiza Varão

Coordenação Editorial
Florence Dravet

Conselho Editorial
Alex Galeno (UFRN)

Juremir Machado da Silva (PUCRS)
Luciano Arcella (Universidade
d'Aquila, Itália)

Luiz C. Martino (UNB)
Marcio Guerra (UFJF)
Maria Teresa Quiroz (Universidade
de Lima/Felafacs)
Marialva Barbosa (UFF)
Mohammed Elhajii (UFRJ)
Muniz Sodré (UFRJ)
Nélia R. Del Bianco (UNB)
Norval Baitelo (PUC-SP)
Olgária Chain Féres Matos
(UNIFESP/UNISO)
Osvando J. de Moraes (UNISO)
Paulo B. C. Schettino (UNISO)
Pedro Russi Duarte (UNB)
Sandra Reimão (USP)

Ângelo Dedavid (Escritor)
Florence Dravet (UCB)
Gustavo de Castro (UnB)
Luiz Martins da Silva (UnB)
Marcelo Costa Nunes (SETRD)
Michel Maffesoli (Université Paris V)
Miroslav Milovic (UnB)

Impresso no Brasil
2010
Casa das Musas

P769 Políticas de comunicação e da cultura: contribuições acadêmicas e intervenção
social / Francisco Sierra Caballero... [et al.]. (Org.). – Brasília: Casa das Musas,
São Paulo: Intercom, 2010.

316 p.; 21 cm

ISBN: 97885982056643

1. Comunicação social. 2. Cultura. 3. Movimentos sociais. I. Sierra Caballero, Francisco, (Org.). II.
CDU 316.77

Ficha elaborada pela bibliotecaria Paloma G.C. de Oliveira CRB1/DF 1774.

Sociedade Brasileira de Estudos Interdisciplinares da Comunicação - Intercom

Rua Joaquim Antunes, 705 - Pinheiros

CEP: 05415-012 - São Paulo - SP - Brasil Tel: (11) 2574 - 8477 / 3596 - 4747 /

3384 - 0303 / 3596 - 9494 - <http://www.intercom.org.br> - E-mail: intercom@usp.br

Casa das Musas

Tel. (+5561) 9238 5912 - www.casadasmusas.org.br - E-mail: casadasmusas1@hotmail.com

Medios e identidade

Margarita Ledo Andión

Universidade de Santiago de Compostela

A posta en valor da verba identidade vis a vis dos medios de comunicación imos abordala como unha paseata dende a historia e como unha alerta, mediante o diálogo dende o presente coa historia. Entendemos que igual ca cómpre seguir lembrando a necesidade de contar con liberdade de expresión e cun sistema de medios de comunicación que lle dean existencia xeral, non particular, tamén urxe comezar a batalla sobre o deber, por parte das políticas públicas, de garantir a expresión, a produción e o acceso á información e á comunicación como parte do dereito ao saber e como paisaxe onde sexa posíbel a o binomio Medios/Cidadanía como expresión política da Identidade. Asemade, termar de escenarios -ou construír aló onde non os houber- espazos independentes, alternativos, duradeiros ou efémeros, nos que poder, todos e todas nós, falar, actuar, nos relacionar, lévanos a explicar, antes de máis o marco no que situarmos cada peza desta paisaxe na que se poden recortar e relacionar unhas coas outras no tempo e que terá que ver con determinados modos de pensamento máis ca de opinión, coa fin de podermos ver se como comunidade galegas e galegos lle apomos o ben e o mal ao mesmo, se somos ou non un suxeito con 'conciencia pública'

Queremos deseñar, como dixemos, unha paisaxe transitada polo nós no espazo público e, a pouco que nos fixemos, unha paisaxe que debéramos recoñecer como constitutiva do tema que nos convoca. Dende os materiais de meu, fíxome na devandita relación Prensa e Galeguismo para activar certas indas e vindas onde situar algunhas figuracións nas que ancora un cadro xeral para a reflexión e para aquelas notación coas que, dende xa, quero reclamar a vosa atención. No caso galego a primeira é a do idioma: e dígoo dende o Georges Steiner de Errata:

Parler une langue, c'est habiter, construire, enregistrer un cadre du monde spécifique: une mondanité, au sens étymologique, fort, de cet mot. C'est occuper et traverser un paysage singulier dans le temps.

A segunda notación ten que ver cunha acepción que tardou en prender – se pensamos en que xa dende os anos cincuenta Levi-Strauss prantexa a custión identitaria como unha construción- pero que arestora faino como parte da definición da cidadanía, como parte da calidade democrática e como posición crítica fronte da apropiación da diversidade como variedade de obxectos de consumo. Agora a cita vén do antropólogo Héctor Díaz de Polanco⁵⁶, para advertir que cando un analista iñora determinacións socioeconómicas, ou de clase, dunha identidade, comete un erro

As identidade non se manteñen idénticas a sí mesmas, mercede a unha pretendida esencia invariábel que flota por riba da historia, se non que se fan e se desfán, e as veces entran en ‘invernía’ para após renacer.

E en dicindo isto tamén o investigador mexicano chamaba a nosa atención para a pertenza como un acto de escolla, de decisión voluntaria, e falaba nesta mesma sala da necesidade de darmos cabo da tentación etnocéntrica e isolacionista asumíndo a identidade como un proceso, un proceso onde os Medios –resultado e operador no mesmo- teñen un rol central. Porque os Medios son tamén un síntoma do estado xeral dunha sociedade, da súa ‘invernía’ ou da saída á luz, da súa capacidade para se expresar, idea fundacional que ecoa en versos como os do poeta da, Letanía de Galicia, Uxio Novoneyra, que digo de memoria:

Recóllote da historia, estás borrosa
Recóllote da terra, estás moi fonda

Vou, xa que logo, comezar dende ben lonxe, dende a cidadanía como idea que organiza certas propostas, e dende a Igualdade como fundamento da cidadanía, e nela, na realidade da igualdade e nos medios como instrumentos de inclusión, de acceso e participación na información, a posibilidade de relación entre Medios e construción identitaria.

Estamos, da man do ensaísta Francisco Sampedro e da revista galega de pensamento crítico *A Trabe de Ouro*,⁵⁷ no Marx da Ideoloxía alemá, en que nos aprende que os individuos non forman unha *communitas* (unha clase, un suxeito colectivo) máis que na medida en que están comprometidos nun obxectivo común. É dicir, se non existe un obxectivo a acadar como nación e

56 Díaz-Polanco, Héctor, <<Tesis sobre diversidad, identidad y globalización>>, conferencia pronunciada o 28 xuño de 2007 na sé do Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela-Galiza

57 Francisco Sampedro, <<A cidadanía excluída>> in *A Trabe de Ouro*, nº 58, abril-xuño 2004, p. 157-179

nos que os Medios estean involucrados, non terá moito sentido continuarmos a falar en termos desta relación a dous.

Importante remarcar o 'acto de vontade', que é asemade –como recollemos de Díaz de Polanco– constitutivo da identidade política, para analizarmos os novos movementos sociais e pescudar neles o ideoloxema da pertenza voluntaria, de que non se é proletario por nacemento (por ser clase obreira, ou segundo o lugar que ocupas no proceso de produción, segundo a terminoloxía da segunda revolución industrial) se non por conciencia de clase, e a conciencia de clase implica a cuestión do Poder, implica a política e, obviamente, a comunicación como política.

Somos, pois, tal e como nos aprenderon os ilustrados, galegas e galegos de nación por "conciencia pública", por termos parello modo de avaliar o ben e o mal dende unha sociedade que é internamente plural. Emporiso filósofos axitadores como Alain Badiou, seguen a citar decote a Saint Just e pensadores coma Jacques Rancière traballaron a redor da idea republicana da cidadanía vencellada á nacemento, ao territorio físico, para levarnos cara a cidadanía en acto, a das persoas que están nun lugar, en conexión cos fluxos migratorios e coas novas construcións políticas e culturais en definición.

Consonte con isto, a cidadá, o cidadán convencional (nós) non existe (ou deixa de existir) se non é conscente da súa loita pola igualdade de facto. E o novo cidadán existe 'en acto' e ao facelo combate a súa condición de excluído, de 'sen papeis'. Neste senso, o galego como identidade, non sería un modo de ser se non de actuar. Identidade por vontade, como pertenza pensada, como inclusión nun suxeito colectivo, nun grupo, nunha sociedade, -veleiqué o sentido que adquire calquera cualificativo como, para o caso, o de <<galega, galego>> que decote usamos no texto, ou arestora o de <<bolivariano>>, de referírmonos ao espazo suramericano.

Identidade a traveso da súa formulación na historia –con ou sen estratexias identitarias, sen ou con estratexias erradas por exemplo na escola ou na administración, con ou sen república, con ou sen papeis pero que precisa dunha presenza forte do <<nós>>, como foi unha presenza forte a mobilización xeral en torno da plataforma <<Nunca máis>> no que, a nivel español se chamou crise do "Prestige" e que convertera Galiza no albo dunha maré negra que trouxo para a tona a irresponsabilidade, a mentira e a fatuidade do goberno Aznar. E e foi esa presenza do <<nós>> a que se dá, precisamente, en momentos de creba, nos advirte o quebequés Jean Guy Lacroix, quen deu a ver como se esfarelaba o papel das institucións, incluso aquelas que ostentaban o grao máximo de representación democrática.

Identidade como un real que inclúe, non podería ser doutro xeito, a representación dese real –Bourdieu, sempre- e nisto os Medios teñen

un rol central; identidade como diferenza –pero sen límite de acceso á diferenza, remarcase- e, polo tanto como consciencia do outro; identidade/alteridade como relación do diferente e como manifestación non soamente do imaxinario, da ideoloxía, como desexo ou como pretexto se non e de maneira singular, a se expresar como cultura material na industria da comunicación e na circulación de bens en diversos escenarios, incluído o mercado, no público e no privado, e tamén a abranguer o que arestora chamamos terceiro sector. Franza deus o aviso ao falar en alto e en termos de transacción económica da ‘excepción cultural’

E para lle dar corpo a este percurso botamos man, dende a prensa ou dende a correspondencia pública, de pequenos textos realizativos, textos cos que se fan cousas, textos que deixan determinadas pegadas que son parte da construción identitaria. Os primeiros, como marca da diferenza, chegan dende aqueles periódicos que se presentan só a consigna: Todo para Galicia! e que dende os anos cuarenta do século XIX desenvolven unha nova proposta política que se nomea ‘provincialismo’, proposta que nutre a idea federal e que pasa a se chamar ‘rexionalismo’ ata que dende os anos dez do século XX, se dota dun programa de intervención política, singularizándose como ‘nacionalismo’ e organizando en 1916, da man dun xornalista, Antón Vilar Ponte, e dunha das primeiras agrupacións político-culturais, as Irmandades da Fala, para, a seguido, na II República española, dar o paso cara constituírse en Partido Galeguista.

Imos, pois, para a historia, para esa historia borrosa por entre a que tentar dar cos restos do que arestora vivimos como un desentendemento entre Medios e Identidade, e facer dos restos unha presenza ontolóxica, un index do que algures foi a verdade que fixo avanzar o real cara un horizonte que coarenta anos de ditadura encrequenou e deturpou.

A partires do século vinte (e da súa vertebración ou non co XIX) e dende o xornalismo da Modernidade e os seus escritores metidos a periodistas, queremos localizar certas constantes que tal vez poidan se constituír en referencia para o futuro, se é que o futuro non é soamente un problema de enxeñaría financeira e xenética. E achegármonos á xeración que dá o paso da Literatura ao Xornalismo, xusto denantes que a historia se tronzara en dous e que, en curto, se nomea Guerra Civil a partir do binomio que configuran Prensa e Galeguismo, e que atravesa o século que entre nós é coñecido como o do Rexurdimento ou Renacemento.

1. Na procura dunha certa orixe

Se nalgún país é paradigmática a interrelación de prensa e máis nación

como un proceso activo, é acá, na Galiza. Foi nun periódico dos provincialistas que se unen ao levantamento progresista do 1846, foi en *El Porvenir*, onde se localiza pola primeira vez a consigna “Todo para Galicia”. Acolrida como imaxe de marca, esta frase, con algunha lizgaira variante, irá aparecendo en *El Clamor de Galicia*, que dirixe Vicetto en A Coruña na década a seguir, en *La Oliva* (1856)-*El Miño*(1968), en *La Concordia*(1873) ou en *El Heraldo*(1874).

Editáanse, nese período, as primeiras publicacións unilingües en galego. O tío Marcos da Portela, no 1878; O Galiciano, no 1887; A Monteira, no 1889, todas elas van entretecendo unha paisaxe ben ricaz e plural. Dende *El Emancipador Gallego* ou *El Idólatra de Galicia*, primeiras cabeceiras que nos anos coarenta amosaran o desexo de formalizar a nosa singularidade, e ate a fin do dezanove, neste binomio prensa e galeguismo sobrancean dous aspectos: o combate ao localismo como única vía de definir a integración nunha só conciencia nacional e a asunción do idearium transformador da Modernidade. Ámbolos extremos tran da man a adicación informativa ao país (para coñecermos o país) e o enfrontamento arduo coa restra de estereotipos negativos que a palabra “galego” arrastra canda si e que chegan ate nós como protagonistas das anécdotas chocalleiras arxentinas. Outra razón para matinar no interese en representármonos ou en deixarnos representar por outros.

O resultado mediático é unha ampla tipoloxía que abranxe prensa profesional e de opinión, prensa informativa e periódicos de grupo mentres están a piques de chegar, dende *La Habana* e metidos a xornalistas, os contertulios do café “*La puerta del Sol*”. No ano 1913, tal se se tratara dos heroes problemáticos da grande novela realista, a conspiración xuntaba o poeta-axitador Ramón Cabanillas ou o padre Basilio Alvarez, autor de *El libro del Periodista*, 1912, o primeiro que define as regras de estilo desta profesión no Estado español, con Antón Vilar Ponte ou con Blanco Torres. No ano 1913 e en Cienfuegos nacía Amparo Andión Prieto, a miña nai.

En Galiza, ao igual que no resto da Europa, o período entre a chamada primeira e segunda guerras mundiais creaba as condicións que lle ían dar corpo, é dicir, un Programa, ás alternativas que se viñeran perfilando e que a nivel político vemos representadas no agrarismo, no nacionalismo e no republicanismo. A prensa, suxeito na historia, pénsase como constructora da cidadanía e entrelázase cos procesos –relativos– de urbanización, coa esixencia de liberdades, coa alfabetización pública, co aumento do poder adquisitivo e a idea de lecer, cunha nova concepción empresarial e profesional: necesidade de plantillas estábeis, especialización, desenrolo dos xéneros xornalísticos, desenvolvemento das Artes Gráficas e das asociacións – a Asociación da Prensa da Coruña enceta a campaña contra da censura –, coa publicidade e, sobre maneira, coa idea de que cómpre un Público, a construcción dun público,

que é o feito cualitativamente máis importante que acomete o galeguismo a traveso da prensa de idearium, A Nosa Terra, e polo meio da prensa de masas, chámese El Orzán, A Coruña, La Zarpa, Ourense, Galicia, El Pueblo Gallego, ambos os dous en Vigo, ou El País, Pontevedra.

É nese tempo cando unha xeración se mete a xornalista. Unha xeración acribillada con bala real no 1936, e que representamos en nomes coma Johan Carballeira, corredor de comercio, poeta noucentista, alcalde de Bueu; coma Roberto Blanco Torres, interdisciplinar e independente, grande organizador na asociación da prensa ou na de escritores; coma o viaxante de Calzados Senra, Víctor Casas, que aos dezaseis anos mercou un exemplar de A Nosa Terra (ANT) no Cantón coruñés e en que a leu ingresa na Irmandade da Fala pasando a ser o seu director dende 1921 ate xullo do 1936. O 2 de novembro, dende o cárcere de Pontevedra, despídese por carta do arquitecto vigués Gómez Román: "Reorganicen o Partido, e xa craramente, pois non pode ser dúbida para ninguén, cun matiz netamente esquerdistista dentro das esencias vivas da personalidade de Galicia..." A identidade entrecrúzanse cos intereses populares. Esta é o modo de pensar que orienta ANT nos setenta e recollo a cita dende Galicia Hoy, de Isaac Díaz Pardo.

O século XX comezara para nós o ano 1916, o mesmo ano en que se congregan os primeiros dadaístas no "Cabaret Voltaire", en Zurich, ao pé da ruela do espello e da morada no exilio de Lenín. Comezaba cun chamamento en A Coruña, a prol do idioma galego está na orixe da primeira Irmandade da Fala.

Insisto neste tempo, o republicano -de desexo e de acción- como o tempo no que o 'nós' acompañamos a historia. Por iso é do común considerarmos a xeración literario-política das Irmandades como cerna da Modernidade en Galicia. Pola súa vontade de intervención, pola súa capacidade de incorporar barullos, de acanear corsés, de constituirse nun arquetipo de artista-organizador e de produtor que ben podería servirlle de exemplo, caso de se teren cruzado, ás achegas de Walter Benjamin. Canda eles andivo o mal de amores que remataría por tronzar, nun delirio nietzscheano, o devalo do século en dous.

2. Das condicións

A descrición do mundo que se chama Galiza no tempo que vai do 1900 ao 1930, fai variar do catorce ao trinta e cinco por cento a poboación activa adicada á industria e aos servizos namentres que a porcentaxe que nos fala do proceso de asentamento urbano soamente vai do nove ata o trece por cento. En Galiza, xa que logo, o proletariado máis numeroso é simbiótico,

participa dos modos de vida e de produción industrial e rural igual que un importante segmento da pequena industria está vencellado ao sector primario —nomeadamente á pesca e conservas— e que os enclaves industriais máis asentados, por exemplo a tabaqueira e parte da construción naval, son estatais.

58

As mudanzas nas mentalidades, nas formas cotiáns e nos modos —políticos e estéticos— de se manifestar a Modernidade onde o mundo se chamaba Galiza teñen como textura complexísima, na fin do capitalismo liberal, esta trama económica e social. O asociacionismo sindical, ou o Nacionalismo como marco de contestación collen pulo a partir da Guerra do Catorce á par, por unha banda, da notación de intelixencia como intervención no espazo público e, pola outra, da urbe como novo escenario. Era o cimo natural dun proceso que dende a metade do XIX pensa a entrada na nova cultura produtiva sen ter que tronzar as relacións co agro —maioritario na demografía e ben estruturado no seu modo de vida —, mentres se van enfeblecendo a nivel simbólico e operativo a monarquía e o sistema de quendas do lobby liberal-conservador. E como marca indiscutida de Modernidade, a preocupación polo papel dos Medios de Comunicación. A devandita pasaxe da Literatura ao Xornalismo. Da imaxe de goce privado á produción para a praza e para durar.

As asociacións cívicas e culturais tócalles, nesta división de funcións, organizar mostras, escribir e ensaiar pezas teatrais, traernos o cinema sonoro e dinamizar emisións radiofónicas como fixo a Liga Santiaguesa polo Estatuto con Radio Galicia, que saíu ao ar o 15 de xaneiro de 1933 cun poema de Fermín Bouza Brey lido por don Antonio Fraguas dende os estudos sitos no número 5 da Praza da Universidade. Época na que Anxel Fole escribe os seus poemas roxos en Yunke e en Guión; cando, en Pontecesures, as cerámicas Celta fabrican figuras que deseña o pintor Maside ou o Castelao de Francisco Asorey; cando Bonome fai a talla do músico Quiroga e A Nai de Eiroa preside, no salón do artesoado, os fondos con máis de cincuenta obras da colección do Seminario de Estudos Galegos. SEG, cuxos fondos serán incautados no 1936. No canto do SEG eríxese, dende a obediencia ao “Consejo Superior de Investigaciones Científicas” que rexe o bispo falanxista Eijo Garay, o chamado Instituto Padre Sarmiento. Obxecto, aínda, de múltiples reclamacións, a derradeira dende o editorial de A Trabe de Ouro que fai memoria sobre o grupo de activistas que fronte dunha Universidade desgaleguizada e co apoio da Xeración Nós adícanse “ao estudo metódico de Galicia multidisciplinarmente desde diversas ciencias humanas e sociais”⁵⁹.

58 Pereiro, Dionisio (Coord.): O movemento obreiro en Galicia (1900-1936), A Nosa Terra Ed, Vigo, 1995.

59 Cfr. “Política cultural” en A Trabe de Ouro, nº 74, tomo II, ano XIX, 2008, abril/maio/xuño.

Polifónica e nómada, a Xeración que chega ate o 36 métese por entre a historia terreal e por entre os medios de comunicación para lle dar continuidade, cos materiais a bordo e coa procura doutros máis afíns, á nación. Fai política, fai xornalismo, fai axitación.

Os lugares son múltiples e as persoaxes que os fan reconóceis e memorizábeis son parte dun proceso en aberto, complexo e ricaz. Dicialles que no o 1913 en La Habana –tertulia no café ‘La Puerta del Sol’- coincidían Ramón Cabanillas, Blanco Torres, Antón Villar Ponte e mais Basilio Alvarez, tal e como un pouco antes, no dez, o así alcumado ‘crego bombista’ andaba por Madrid en tratos coa protoburguesía, nas persoas de Dn. Enrique Peinador ou de Dn. Manuel Portela Valladares. Anos despois, no 1916, Vilar Ponte convocará con optimismo á intelixencia para pasar á acción.

Os parámetros para a prensa diaria de masas, dunha ou doutra cor, é dicir con intereses e con ideoloxía, para Faro ou para La Voz como para Noroeste, El Pueblo Gallego, La Zarpa ou Galicia entroncan cos procesos de urbanización, cos primeiros xérmolos da aplicación de dereitos como os da alfabetización universal, co desexo de participar no común –queríamos ferrocarril e queríamos votar-, con conflitos á vista e coa posibilidade de facer medrar os sinais de que a vida mellora e de que o lecer –desporto ou excursións, sociedades recreativas, circos de artesáns...- é un ben social.

Neste periodo a prensa, como sector, accede a formular novas concepcións tanto a nivel empresarial como profesional: aumentan as plantillas, asístese a unha certa especialización, estabilízanse as asociacións e empréndense campañas por exemplo contra da censura, fíxanse convencións, desenrólanse os xéneros complexos -a reportaxe- e singularízase o artigo de opinión. De xeito sobranceiro afírmase unha categoría, o público, non como unha abstracción, esa entidade que é depositaria da soberanía, senón, como realidade plural e dialéctica, mudábel e extorsionábel, que pasa axiña para a idea de programa en vistas dun receptor colectivo para propostas das que formen parte os propios medios de comunicación.

Por iso aparecen cabeceiras novas, a cultura do diario incorpora estratexias de seu e comeza a exhibir a interpretación.

3. O caso dun Medio que se quere ‘organizador colectivo’

Dende o 14 de novembro de 1916 o galeguismo organizado edita A Nosa Terra, ANT, que se presenta e se diferencia do resto das publicacións polo lema “Idearium da Hirmandade da Fala en Galicia e nas colonias galegas de América e Portugal”. Dende o 15 de abril do 1932 anúnciase como portavoz do Partido Galeguista.

¿Son ou non constatábeis determinados sinais que nos permitan seguir as pegadas de determinados momentos de conquista no xeito de pensar identidade e máis cidadanía como resultado dun operador que é ANT?

Nen as funcións cambiantes que moitos dos seus responsábeis van desenvolvendo segundo o lugar de edición e, sobre maneira, debido á represión –censura, na época de Primo de Rivera, suspensión cara a fin do bienio negro, no 1934 – nen as variacións de periodicidade ou de tamaño son variábeis independentes. Todo en ANT é un indicador das dificultades que van sorteando os galeguistas ao longo de vinte anos e ate a sublevación militar.

O ideador do boletín e o seu director ate o 1921, ate a IV Asambleira das Irmandades da Fala, na que se asiste á separación do grupo ourensán liderado por Vicente Risco, será Antón Vilar Ponte. A partires dese momento, configúrase un consello de redacción e un mínimo organigrama produtivo e Victor Casas ponse ao fronte da publicación que, ocasionalmente, tivo na dirección a Aquilino Iglesias Alvariño (1933) ou a Suárez Picallo (1934).

O soporte efectivo de ANT fórono os seus subscritores –á volta dun milleiro –, o seu marchamo dábanllo os colaboradores, a súa posíbel incidencia nun público-modelo ou a súa carta de presentación prestábanlla os anunciantes que confiaban na súa liña editorial.

Como xa é ben coñecido, ANT vaise dirixir a certa pequena burguesía ilustrada que podemos identificar coas profesións liberais (advogados, médicos...), co corpo de ensinantes que fan de mediadores con públicos máis amplos polo seu papel divulgador, e tamén a unha pretendida burguesía autóctona, unha lector-tipo que é quen de entender e de incorporar aos seus intereses o programa reformador do primeiro nacionalismo. Un público ideal / unha imagined community que os editores inventarían así:

Tódolos industriais, comerciantes e donos de empresas galegos ou relacionados con Galicia teñen que anunciárense en ANT. O anuncio será de éxito e costa pouco. Porque o noso boletín circula moito...En Galicia lénnos e coleucionano as persoas de máis significación: médicos, farmacéuticos, notarios, rexistradores, cregos, comerciantes, sociedades de recreio e cultura, etc.

Representa, pois, ANT o escaparate máis acaído para o programa de intervención que o galeguismo quere facer coñecer, o espazo de debate que cómpre, para alén de facer do boletín un instrumento organizador (Véxanse seccións como Novas da Causa), coa intención de liderar un bloque social que integren por unha banda o campesiñado ao pé de profesionais e intelectuais e, pola outra, sectores industriais e de servizos que estean na periferia das clases

hexemónicas a nivel estatal.

A maior abundamento, o galeguismo expresa o desexo de ampliar o sistema galego de medios a un diario informativo que resposte á tipoloxía da prensa de masas –o exemplo será o xornal Galicia-, e no albor da República, no intre en que os mecanismos do discurso xornalístico se activan ao límite para a construción dun público, a opinión a favor dunha empresa que editara un diario en galego coméntase nun artigo, nadal de 1930, “contando coa mellor información, coas mellores plumas da terra e os mellores colaboradores de fora traducidos, (o xornal) trunfaría e a pouco tempo faría avanzar dun xeito enorme a idea do galeguismo”

Únense, pois, a concepción empresarial e a consideración dos Medios como operadores identitarios, no seo dunha ideoloxía plural.

E se ben a nivel práctico a idea non callou, non deixa de ser significativo que no 1934, cando o Partido Galeguista, PG, comeza o seu traballo de masas, Bóveda elabore –segundo o historiador Xabier Castro – un proxecto para a adquisición de El Pueblo Gallego, proxecto aprobado polo Consello Nacional en setembro dese ano, e na sociedade por accións entrarían, asemade, nacionalistas vascos e cataláns e máis republicanos autonomistas.

Máis atrás, nas razóns de acudir aos comicios municipais de 1920, os galeguistas argumentan que é a maneira de acadar unha tribuna pública porque “polo de hoxe ben sabedes que non contamos con ningún xornal órgano do nazionalismo. Todos negan espazo para as nosas cousas nas súas páxinas. Se nos quixéramos falar dos problemas municipais axeitándoos á nosa ideoloxía todos os xornais faceríannos o valeiro”

Caciquil, trivial cos temas galegos, sectaria co galeguismo cando non selectivamente manipuladora, a consideración do entorno mediático adoito faise dende posicións belixerantes, deixando indicios de que pensan os Medios como soportes de intereses políticos, como instrumentos de hexemonía. E se competir non era posíbel – canto á cantidade e servizo diario de noticias – si podían elaborar un modelo de publicación en base á diferenza: outros criterios de escolla, outro tratamento, outra versión dos mesmos suxeitos e como signo de signos, o idioma, que dende o espazo editorial preséntase como “inalienábel”, como símbolo do nacionalismo. O idioma pasa a ser signo dese ‘acto de escolla’, dese compromiso que en diante simboliza a existencia dunha comunidade discursiva.

As rúbricas núntrense de temas políticos e ideolóxicos, máis cultura e educación, nun primeiro bloco; aspectos económicos e sociais que existen medidas políticas conformarían o segundo –rede de transportes e comunicacións, política tributaria e comercial pro`pia, oposicións aos aranceis cerealísticos ou ao imposto dos consumos – e sempre as reivindicacións

campesiñas e a loita anti-corrupción que definen a partires do binomio partidos turnantes-monarquía como de caciquismo parlamentar.

A loita pola cidadanía chámase, no tempo, anti-localismo, cabalo de batalla imprescindíbel para quen entende Galicia como sociedade nacional.

Nas conclusións da miña tese de licenciatura⁶⁰, defendida en galego na Universitat Autònoma de Barcelona en 1981, ANT aparecía como continuadora do proceso de galeguización da prensa durante o XIX e proclamábao en acto ao promover o coñecemento profundo do país, no seu combate ao auto-odio, no pensamento dirixido cara a intervención social, na súa intención didáctica, no seu vencello coa emigración e por ser un Medio do seu tempo canto a elemento da cultura xornalística.

4. No xornalismo da primeira transición

Acalado en xullo do 1936, ANT coñecerá unha etapa americana, editado polo exilio nos anos cincoenta en Buenos Aires, e rexurde no 1977, na chamada Transición Política. Correspondeunos, naquel tempo, crear o proxecto e ser, por tres anos, a súa primeira directora. No seu número cero, ANT presentábase como un periódico semanal para informar, dicir a súa opinión, dar a palabra a grupos sociais invisíbeis e a determinados feitos silenciados ou escamoteados. Pola primeira vez na cultura mediática da Galiza íase publicar unha cabeceira informativa de liña editorial nacionalista. A interpretación e a escolla do real trataríanse como información e dende todas as posibilidades dos xéneros xornalísticos: entrevista, reportaxe, crónica política... e con todo tipo de materiais: foto, ilustracións, irrupción da tira coa sección 'Os pés' de Xaquín Marín... Pero se en algo foi transgresora esta cabeceira nesta etapa, ate finais do 1980, foi na independencia total das fontes oficiais e na fiabilidade da fonte directa, a prol do xornalismo cunha clase social ao fondo, dun xornalismo antimonopolista e anticaciquil, par alén do modo de entender a información como necesidade cultural, política e cidadá que pasaba polo unilingüismo en galego e por recoller o testigo que ficara no vango dende o 1936, de retomar o modelo de ANT histórica.

Neste senso, para alén de determinadas seccións (o mellor e o peor da semana no "Cadrado Branco/Cadrado Negro", o que din os outros medios na sección "en poleiro alleo", a opinión individual en "Tribuna") o paralelismo amplábase na recuperación de símbolos, efemérides ou persoas que, como colaboradoras, divulgaron a cerna do seu eido de coñecemento.

Da páxina 3 á 11 alongábase, en ANT-77, a información xeral de Galiza, reseñada como 'Nacional', seguida por 'Estado', 'O Mundo', 'Deportes',

60 Ledo Andión, Margarita, Prensa e Galeguismo, Do Castro, Sada-A Coruña, 1982.

'Tribuna' e 'Cultura.' A grande variante verbo dos outros períodos do periódico era a súa vontade de profesionalización con redacción estábel e unha certa especialización en xornalistas de mesa e de rúa, correspondentes, colaboradores fixos, un diagramador, fotógrafos, ilustradores e xerencia comercial. Eramos, anque incipientes, expertos que desenvolvían unha fórmula entre outras, porque nos sentiamos cidadáns.

E arestora quero ir, outra volta, cara atrás, cara a transgresión como idea, como modo de pensamento no que artellar e confrontar a verdade social. Quero expresarme como cidadá, é dicir, dende o principio de igualdade, e cos pés na terra ver se é posíbel ou se pola contra estamos nunha atmósfera incerta onde se albisca a substitución da liberdade de expresión, por exemplo, pola que exerce unha caste, a dos expertos, que pode vir a profundar a distancia inxusta entre o que o Poder decide que é competencia dos especialistas, e nós. Para eles a liberdade de dicir, facer e desfacer; para nós a de ver a televisión. Entre outras exclusións, agora tócalle ire ficando á porta ao non experto, un non experto que de seguido compartirá invisibilidade cos colectivos máis fráxeis, obviamente co inmigrante, que axiña se colocará á par da muller, e que logo vai luír en todas e todos nós, tal a nova figuración dun servo que, na fin, lembrará a consigna dos devanceiros e só deixará de selo cando xa non considere patrón ao patrón.

Recuperar as pegadas, as marcas, os sinais que nos axudan a repensar por unha banda a cidadanía como relato igualitario (tamén na liberdade de expresión, de información, de comunicación) e a cavilar nos porqués se viu reificada con procedementos impositivos e coercitivos -nos que a técnica e a política arredada da sociedade ocuparía un lugar central- e servíu de coartada para a xustificación de formas de poder desigualitario nas que o sistema mediático e un dos elementos nodais.

Para alén da dialéctica Medios/Altermedios que inclúe o sistema de propiedade dos mesmos, no mundo do xornalismo entendemos urxente o retorno ao coñecemento e aplicación das convencións profesionais basilares para que o 'experto' que informa, que opina, que ten como profesión a expresión, poida outra volta ser comprendido polo cidadán. Porque a herba daniña medra axiña e desliza canda ela malas prácticas abóndanos co exemplo de dentro da casa, o 1M, datas das derradeiras eleccións autonómicas na Galiza.

Recuperar marcas, pegadas, sinais que nos leven a actualizar deberes e dereitos. Saberse sen dereitos e saberse co dereito a ter dereitos. Saberse mal informado ou enganado e saberse co dereito a ter información: do Prestige á Comuna de Madrid, que é como a nomea un Toni Negri prendado do rol dos teléfonos móbeis na resistencia á versión oficial do atentado de Atocha, do 11M, e que mira na ocupación

do espazo público pola cidadanía o retorno á responsabilidade de construír a verdade en que deixa nas marxes o sistema mediático.

Plus prés, plus vrai, hai pouco miramos a foto dun abrazo insólito, polo lugar, polo momento, e polos protagonistas dese vínculo: o presidente recién electo de Galiza, 1 de marzo de 2009, militante do Partido Popular, e o da empresa oligopólica de electricidade Iberdrola no acto de toma de pose daquel na praza do Obradoiro. Na xornada de reflexión, no sábado previo ao 1 M, o xornal de meirande tiraxe de Galiza facía campaña contra unha das formacións políticas con responsabilidade no goberno progresista Bloque Nacionalista Galego – PSOE e en concreto fronte das concesións de explotación da enerxía eólica a unha restrita de pequenas e medianas empresas, destacando como información central que a Iberdrola interpuña recurso contra das devanditas concesións.

É nese intre onde cómpre que o experto saiba escoller e asuma a súa responsabilidade. Existe unha publicación, na rede e en papel, que resposta ao nome de Sin Permiso e neste nome exhibe unha aposta pola liberdade de expresión. En Sin Permiso os expertos que escriben sábense cidadáns, sábense responsábeis das súas decisións, e saben que a cidadá, o cidadán ten que ter fundamentos para comprender –coa cabeza e co corazón– as razóns do experto. Ou non haberá condicións para a expresión e teremos que apropiarnos dos mecanismos que teiman en facer dela algo superfluo.

5. Posición

Dende a cultura xornalística e dende as modalidades contemporáneas que acolle o discurso dos Medios, cómpre o retorno as regras como unificadoras, como igualitarias en que son parte do movemento nacionalitario/identitario como un acto, non como un estado, como un movemento de construción da cidadanía onde tamén o suxeito mirará para si propio como corpo en movemento, con capacidade para expresar a súa vontade de intervención e ate chegarmos á escrita autoral como toma de posición e ao vello exemplo do escritor-axitador metido a xornalista como tradición.

Tradición e toma de posición que no caso da Galiza reclama o retorno ao uso mediático da lingua galega como realidade social e como proceso de verdade, como un couso capaz de se instalar no corazón da xente, e facer en que a xente – díxolo Saint Just – teña ‘conciencia pública’, veña a sentir o mesmo encol do ben e o mal.

Sentir o mesmo encol do ben e o mal. Eís un resultado que o Poder e mai-la reacción non consegue, arestora, esborrar.

Referencias Bibliográficas

- BADIOU, Alain, El siglo, Manantial, Buenos Aires, 2008
GUYOT, J., LEDO ANDIÓN, M., MICHON, M., Production Télévisée et identité culturelle en Bretagne, Galice et Pays de Galles, PUR, Rennes, 2000
LEDO ANDIÓN, Margarita, Prensa e Galeguismo, Do Castro, Sada-A Coruña, 1982
PEREIRO, Dionisio (Coord.), O movemento obreiro en Galicia (1900-1936), A Nosa Terra, Vigo, 1995
SAMPEDRO, Francisco, Ideoloxías e distorsión, Xerais, Vigo, 1997